

*Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
10. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 2005*

VIDENSKABELIGE ORD

Af Peter Stray Jørgensen (Formidlingscentret, Københavns Universitet Amager)

I mit oplæg viser jeg hvordan ordvalg er en indgang til at vurdere om en tekst er videnskabelig. Videnskabelighed er et nøglebegreb i Formidlingscentrets (Det Humanistiske Fakultet, KUA) undervisning og vejledning. Selve rationalet er beskrevet i "Videnskabelige ord ..." (2004), så her koncentrerer jeg mig om at eksemplificere hvordan rationalerne kan omsættes i praksis.

På MUDS for 4 år siden holdt jeg et oplæg om metakommunikation som kriterium for videnskabelig skrivning. Se evt. "Metakommunikation og videnskabelighed" (2001). Oplægget i dag er en fortsættelse, uddybning og konkretisering. Nye tilhørere kan sagtens starte her.

Konteksten er pædagogisk: Udgangspunktet er studerendes opgavetekster som vi ser i Formidlingscentrets rådgivning. Og målet er vejledning og undervisning i videnskabelig skrivning. Delmålet er en kategorisering af ordtyper der signalerer videnskabelighed. det teoretiske begrebsapparat er funderet i en kombineret videnskabs- og genredefinition som jeg kort ridser op. Videnskabelighed og videnskabelig genre er nøglebegreber i Formidlingscentrets undervisning og vejledning. Jeg går altså ikke i detaljer med "teorien", men koncentrerer mig om eksemplet/erne.

(I mit mundtlige oplæg indgik aktivering af tilhørerne; dette element har jeg omskrevet).

Eksempler

Eksemplerne er ret tilfældige uddrag fra en god og en dårlig opgave. Min observation er generelt at de gode opgaver (= dem der har fået høje karakterer) gennemgående har nogle bestemte sproglige træk og mangler nogle andre bestemte sproglige træk. Og modsat med de dårlige opgaver.

Jeg fokuserer på den gode gode, og den dårlige fungerer som reliefbaggrund, jeg ser efter videnskabeligheden i opgaverne.

Eksempel A

Det følgende afsnit er en gennemgang af de teorier og sproglige begreber, som vi vil bruge i den senere analyse af opgaverne på mikroniveau. Vi vil fokusere på elementer inden for sprogbrugsteorien, da en analyse af skribernes sproglige valg på ord-, grammatik og syntaksniveau belyser skriverens positionering af sig selv og konstruktion af sin identitet i det fag, der skrives opgave inden for. Til det vil vi beskæftige os med teoretikerne inden for akademisk skrivning, Maggie Charles og Nicholas Groom.

Teorien til vores analyse af kildebrug og autoritet i opgaverne tager udgangspunkt i lingvisten Roz Ivanic, da hun i sin bog *Writing & Identity* netop fokuserer på selvpræsentation i forhold til skriveridentitet, og hvordan skriverne viser tilhørsforhold til det enkelte fag på det sproglige niveau.

4.1. Sprogbrug og identitet

Inden for syntaks er især subjektets placering interessant i en undersøgelse af skriverens selvpræsentation og -positionering i opgaven. Ved hjælp af en subjektanalyse er det muligt at se, hvor meget skriveren er tilstede i teksten, og hvem der er ansvarlig for handlingerne og opgavens pointer. Underviser i Akademisk Engelsk på Oxford University, Maggie Charles, beskæftiger sig i artiklen *Aspects of the author's voice in three academic research articles* med subjektpositionering, brug af "jeg", verber og pronominer i akademiske opgaver. Hun relaterer ikke analyserne til identitetsbegrebet, men hendes sproglige iagttagelser er alligevel interessante i en undersøgelse af sammenhængen mellem de sproglige valg og det indtryk, skriveren giver af sin egen identitet og rolle.

Maggie Charles har undersøgt, hvordan skriverne inden for akademiske opgaver varierer omfanget af deres egen tilstedeværelse i opgaverne og dermed opnår forskellige retoriske effekter¹. Charles skelner mellem "author revealed" og "author obscured", som rækker fra en stærk jeg-positionering med et eksplicit "jeg" på subjektets plads, hvor skriveren bruger sin egen stemme som autoritet i opgaven, til et skjult "jeg" hvor skriveren gemmer sig bag demonstrative pronominer og passive verber.

Susan Peck MacDonald argumenterer også i kapitlet *Sentence-Level Differences in Disciplinary Knowledge Making*² for vigtigheden af at undersøge subjektets placering i sætninger, og hvad eller hvem der er placeret i den grammatiske subjektposition. Hun skriver bl.a. om subjektets plads; “I am [...] arguing that if the subject position is the natural place for topical focus to occur, whatever we find in the subject position should be taken very seriously as an indication of agency or epistemic accounting”.³

En subjektanalyse kan altså afsløre meget om, hvordan den studerende konstruerer sig selv som skriver, og hvordan den studerende sprogligt konstruerer en identitet inden for faget, hvilket vi vil komme meget mere ind på i analysen af mikroniveauet i opgaverne.

I denne tekst kan man observere at der er

- faglige begreber, terminologi
- videnskabelige fremstillingsformer (se nedenfor)
- ord der viser en undersøgelse “undersøger”, “analyserer”
- ord der viser hvordan skrivelserne bruger fagets teorier og metoder: videnskabelige meta-sætninger
- forbinderord
- kildereferencer, markeringer af hvornår skrivelserne taler og hvornår kilderne
- præciserende, definerende og eksemplificerende ord.

Det er tegn på at skrivelserne klart, præcist og struktureret ekspliciterer hvordan de som fagpersoner gennemfører en undersøgelse med brug af fagets teorier og metoder som skrivelserne tydeligt positionerer sig i forhold til. De skriver videnskabeligt, og det har givet dem en god karakter.

Eksempel B

Alle former for referencer

Et godt eksempel på et postmodernistisk værk, der indeholder nærmest et festfyrværkeri af

allehånde referencer, er efter min mening Salman Rushdies "De Sataniske Vers" (Rushdie 2000). Som det er alment kendt, er der direkte referencer til koranen. Samtidig refererer værket til alle mulige andre lødige såvel som underlødige kilder. Fx indgår der en kvinde ved navn Lovelace. Når man som jeg dagligt i arbejdsmæssig sammenhæng udsættes for de forskelligartede produkter fra sexindustrien, er man godt klar over, at Lovelace referer til en omend meget kendt person nemlig Linda Lovelace, der var hoved-rolleindehaver i en af de mest kontroversielle hardcore pornofilm nemlig "Deep Throat" (Lovelace 1972). Den virkelige – såvel som Rushdies Lovelace – peger på frigørelsen af den kvindelige seksualitet. I "De Sataniske Vers" har Miss Lovelace således en god kontakt til sin egen seksualitet, og i virkeligheden var Miss Lovelace fortaler for kvindens rettigheder til et frit seksualliv. Rushdie referer endvidere til popsange, tegneseriehelte og masser af andet

De store fortællinger og modernisme og postmodernisme

Den modernistiske periode set med (mit kendskab til) Jamesons og Lyotards tekster ser ud til at være mere entydig end den postmodernistiske! Det vil sige, at de tegner en forståelse af postmodernismen som en periode, der er mere kompleks end modernismen. Som jeg forstår det, er det dog afhængigt af, hvilket abstraktionsniveau man anlægger. I modernismens tidsalder, som måske kan defineres til et tidsmæssigt spænd fra ca. 1850'-erne frem til 1950-60'erne, har der været mange forskellige store historier eller ideologier på spil. I kunsten har der fx været realisme, kubisme, surrealisme, strukturalisme osv. Med andre ord en mangfoldighed der kan være svær at få til at udgøre en samlet helhed. Gennemgående har dog været, at der har været forskellige ismer, hvorpå man har kunnet sætte sin tro! Postmodernismens afskaffelse af disse mange ismer gør jo på en måde det hele lettere i og med, at den afskaffer dem alle sammen på en gang! Omvendt bliver der en mangfoldighed i forskellige indgangsvinkler, hvilket kan gøre forståelsen af fænomenet vanskelig

Bruddet fra modernisme til postmodernisme

I modernismen har der ofte været fokus på kunstens politiske rolle. Et af de spørgsmål Jameson stiller til Warhols billeder, der indimellem nærmest blot fungerer som ikoner, er, hvordan denne form for kunst overhovedet spiller en rolle på et samfundsmæssigt niveau. Jeg tror, at en teoretiker som Clement Greenberg ville kategorisere Warhol i kategorien "Kitch" (jf. Greenberg 1994). Greenberg bruger i teksten "Avantgarde og Kitch" fra 1940 et kitchbegreb, hvor tilegnelsen af værket udelukkende kræver forbrugerens indsats i form af penge (Greenberg 1994:248)

At Warhols værk ville være kitch eller trivialkunst i 1940'erne, mens det kommer til at re-

præsentere postmodernistisk kunst i 1970-80'erne, understreger efter min mening det skifte Lyotard og Jameson ser i 1950'erne. Det bliver [...]

I denne tekst kan man observere at der er

- subjektivt vurderende fremstillingsformer uden dokumentation og argumentation
- holdningsord, ord med vurderende konnotationer uden dokumentation og argumentation
- billedlige ord og metaforer som ikke er definerede
- tvetydige, fortolkelige ord
- "pådutterord", dvs. ord som tillægger læseren en holdning eller stillingtagen
- forskellige begreber og ord for det samme indhold)
- kildesprog (afsmitning).

Der er ingen faglig undersøgelse er foregået, men der er snarere tale om et personligt cause-rende essay om emnet uden egentlig faglighed. Det er ikke en videnskabelig fremstilling, og det har givet en mindre god karakter.

Disse vurderingskriterier bestemmer jeg i forhold til hvordan de forholder sig til den overordnede videnskabelige undersøgelse og genren. Vi bruger vores begreb af videnskab til at definere hovedgenren, den videnskabelige undersøgelse, research paper osv.:

Den videnskabelige genre er

- dokumentation
- af en undersøgelse
- af et fagligt relevant problem
- ved brug af fagets teorier og metoder
- med det formål at overbevise
- en fagfælle
- om rigtigheden af undersøgelsens resultater og konklusion
- i en fremstilling som er acceptabel i det faglige diskursfællesskab.

Alle disse karakteristika må i den videnskabelige tekst se sit sproglige udtryk, dvs. der skal være ord som viser genrens enkelte konstituerende træk. Som generelle kriterier er *undersøgelse*, *dokumentation* og *vidensbrug* de vigtigste som går på tværs af videnskabsområder, fakulteter og fag. De andre karakteristika og kriterier er mere fag og diskursspecifikke.

Herudfra kan jeg opstille disse ordkategorier som er kriterielle for den videnskabelige tekst (og dermed opgaver som har videnskabelighed som mål):

Videnskabelige ordkategorier

Undersøge-ord

- viser at der foregår bearbejdelse og analyse af et materiale
- er videnskabelige sprog handlinger: analysere, fortolke, kombinere, karakterisere, kategorisere, vurdere m.fl. (kriterierne for sprog handlingerne er fagligt funderede, ikke private)
- viser skriveren som aktiv forsker i teksten, enten eksplicit med "jeg" (vælger/afgrænser/konkluderer/osv.), eller implicit ved at bruge de tilsvarende nominaler: "valg"/"afgrænsning"/"konklusion" (som forudsætter et aktivt subjekt)

Vidensbruge-ord

- viser at fagets teorier og metoder bruges til at undersøge med, og hvordan de bruges
- er begreber fra fagets teorier og metoder: terminologi, "redskabsord"
- er videnskabelig metakommunikation der viser hvordan skriveren vælger teorier og metoder målrettet, og hvordan skriveren praktiserer undersøgeordene: "bruge ... for at", "vælge ... til at", "begrundes med", "forklares ud fra", "analyserer ... for at".

Dokumentere-ord

- er eksakte og entydige ord som viser præcist hvad der undersøges, med hvad og hvordan.

(Her er et par oversigter der viser hvad jeg mener med sproghandlingersproghandlinger og videnskabelig metakommunikation:

Videnskabelige og uvidenskabelige sproghandlinger/fremstillingsformer

Gangbart i den videnskabelige genre er:

- analysere
- argumentere
- begrunde
- beskrive
- (be)vise
- citere
- definere
- diskutere
- fortolke
- kategorisere
- konstruere
- kontekstualisere
- kritisere
- kvalificere
- nuancere
- parafrasere
- prioritere
- problematisere
- reflektere
- relatere
- ræsonnere
- sandsynliggøre
- undersøge
- vurdere (ud fra faglige kriterier!)

- vælge

Ikke gangbart i den videnskabelige genre er:

- agitere
- anmelde
- bekende
- belære
- causere
- formode
- fortælle
- føle
- lovprise
- mene
- missionere
- nedgøre
- opleve
- popularisere
- postulere
- plagiere
- synes
- tro
- underholde.

(Udvidet efter Rienecker & Jørgensen m.fl. 2000).

Videnskabelig metakommunikation

- forbinder informationer til den allerede eksisterende faglige viden
- viser hvordan faglig viden og faglige teorier og metoder bruges
- placerer undersøgelsens (del)resultater i fagets løbende diskurs og debat

- viser ræsonnementet og argumentationen
- viser sammenhørende informationers funktion i teksten og markerer sproghandling
- forbinder informationer indbyrdes.)

Et opmærksomhedsredskab

Nu er det ikke meningen at disse ordkategorier skal bruges som en rigid og ufravigelig systematik, men at de nærmere skal være et opmærksomhedsredskab til observation i tekster og til undervisning: Sproget som symptom på videnskabelighed, genreforståelse og videnskabelig skrivning.

Litteratur

- Jørgensen, Peter Stray (2004): A Linguistic Heuristic for Diagnosing Problems in Student Academic Writing. In: *European Association for the teaching of Academic Writing. Second Conference: Tutoring and Teaching Academic Writing. Budapest June 2003 – Proceedings. (CD-rom).*
- Jørgensen, Peter Stray (2001): Metakommunikation og videnskabelighed – om praktisk skriverådgivning på videnskabeligt grundlag. I: Jarvad, Pia m.fl. (red.) *Sproglige åbninger – E som Erik, H som 70. Festskrift til Erik Hansen 18. september 2001.* Hans Reitzels Forlag, København. S. 311-319.
- Jørgensen, Peter Stray (2004): Videnskabelige ord – sproglig rådgivning i videnskabelighed. I: Jørgensen, Henrik; Jørgensen, Peter Stray (red.) (2004): *På godt dansk. Festskrift til Henrik Galberg Jacobsen i anledning af hans 60 års fødselsdag den 4. februar 2004.* Århus, Wessel & Huitfeldt, 2004.
- Rienecker, Lotte; Jørgensen, Peter Stray (med bidrag af Lis Hedelund, Signe Hegelund og Christian Kock) (2000): *Den gode opgave – opgaveskrivning på videregående uddannelser.* 2. udg. Frederiksberg, Samfundslitteratur.
- Rienecker, Lotte; Stray Jørgensen, Peter (2003): The Genre in Focus, not the Writer: Using Model Examples in Large-class Workshops. In: Björk, Bräuer, Rienecker & Stray Jørgensen (eds.): *Teaching Academic Writing in European Higher Education.* Kluwer Academic Publishers. The Netherlands. S.61-76.